

УДК 338.48:332.122(477.51-751.3)
DOI 10.35433/naturaljournal.3.2023.131-143

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД У СТРУКТУРІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т. М. Шовкун¹, В. М. Зінченко², І. В. Мирон³

У статті проаналізовано території та об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) Чернігівської області як об'єкти рекреаційно-туристичного природокористування. ПЗФ Чернігівської області нараховує 678 об'єктів загальною площею 263,1 тис. га (7,89 % території області). ПЗФ області складають вісім категорій, відсутні такі категорії як біосферний заповідник, природний заповідник та ботанічний сад. Дослідження динаміки кількості об'єктів та площ ПЗФ області за період з 1990 по 2023 роки виявило тенденцією до збільшення поліфункціональних заповідних територій (національних природних парків (НПП) та регіональних ландшафтних парків (РЛП)). За кількістю в структурі ПЗФ Чернігівської області переважають заказники та пам'ятки природи, а за площею – заказники і регіональні ландшафтні парки.

Установлено, що найбільше значення для рекреаційно-туристичної сфери мають саме поліфункціональні категорії ПЗФ – НПП та РЛП, в яких активно розвивається туризм. Проаналізовано основні напрямки розвитку туризму у Мезинському та Ічнянському НПП – зазначені екологічні стежки, маршрути (автомобільні, велосипедні, пішохідні), які дають можливість ознайомитися з природою Полісся (Мезинський НПП) і Лісостепу (Ічнянський НПП), та туристична інфраструктура. Визначено, що найпоширенішим видом туризму в межах НПП є прогулянки екологічними стежками.

Особливим є питання використання рекреаційного потенціалу заказників, які найбільш поширені у структурі ПЗФ області. Встановлено, що переважаючим видом рекреаційно-туристичної діяльності в їх межах є пізнавальні екскурсії маркованими стежками. Інші категорії ПЗФ Чернігівської області (пам'ятки природи, дендропарк, зоопарк, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) володіють меншим рекреаційним потенціалом, але мають пізнавальне значення і можуть виступати в якості об'єктів рекреаційно-

¹ кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії, туризму та спорту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)
e-mail: tmshev@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9235-062X

² старший викладач кафедри індустрії гостинності та сталого розвитку
(Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського м. Київ)
e-mail: zvn196@ukr
ORCID: 0000-0003-1802-1697

³ старший викладач кафедри географії, туризму та спорту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)
e-mail: miron1@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3633-9703

туристичного природокористування. З метою підвищення ролі та значимості ПЗФ Чернігівської області у структурі рекреаційно-туристичного природокористування доцільним є створення таких категорій ПЗФ як НПП і РЛП.

Ключові слова: національний природний парк, природно-заповідний фонд, регіональний ландшафтний парк, рекреаційно-туристичне природокористування, Чернігівська область.

NATURE PROTECTION FUND IN THE STRUCTURE OF RECREATION AND TOURIST NATURE USE OF CHERNIGOV REGION

T.M. Shovkun, V.M. Zinchenko, I.V. Myron

The article analyzes the territories and objects of the nature reserve fund (NRF) of the Chernihiv region as objects of recreational and touristic nature use. The NRF of the Chernihiv region includes 678 objects with a total area of 263.1 thousand hectares (7.89% of the territory of the region). The NRF of the region consists of eight categories, there are no such categories as biosphere reserve, nature reserve and botanical garden. The study of the dynamics of the number of objects and areas of the NRF of the region for the period from 1990 to 2023 revealed a tendency to increase multifunctional protected areas (national natural parks (NNP) and regional landscape parks (RLP)). Reserves and natural monuments predominate in the structure of NRF of Chernihiv region in terms of number, and in terms of area - reserves and regional landscape parks.

It was established that the most important for the recreation and tourism sphere are the multifunctional categories of NRF - NNP and RLP, in which tourism is actively developing. The main directions of tourism development in the Mezyn and Ichnya National Parks were analyzed - ecological trails, routes (car, bicycle, pedestrian) that provide an opportunity to get to know the nature of Polissia (Mezyn National Park) and the Forest Steppe (Ichnya National Park), and tourist infrastructure are indicated. It was determined that the most common type of tourism within the NNP is walking along ecological trails.

A special issue is the use of the recreational potential of nature reserves, which are the most widespread in the structure of the NRF of the region. It has been established that the predominant type of recreational and tourist activity within their borders is educational excursions along marked trails. Other categories of NRF of the Chernihiv region (natural monuments, arboretum, zoo, parks-monuments of horticultural art) have less recreational potential, but have educational value and can act as objects of recreational and touristic nature use. In order to increase the role and significance of the NRF of Chernihiv region in the structure of recreational and touristic nature use, it is advisable to create such categories of NRF as NNP and RLP.

Keywords: *Keywords: national natural park, nature reserve fund, regional landscape park, recreational and tourist nature use, Chernihiv region.*

Вступ.

Одним із перспективних напрямків розвитку Чернігівщини і створення її позитивного іміджу є туризм. В останні роки спостерігається тенденція до зростання зацікавленості об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ), як такими, що можуть бути задіяні у рекреаційно-туристичному природокористуванні. Це зумовлює необхідність досліджень рекреаційно-туристичного використання ПЗФ як у країні загалом, так і в Чернігівській області зокрема.

Природні території та об'єкти, що охороняються державою, мають вагомe значення як складові наукових досліджень. Вивчення окремих природних компонентів у різних категоріях ПЗФ здійснюється з метою спостереження за їх змінами, відтворенням та з'ясування можливостей їхнього господарського використання. Карпенко Ю. О., Білоус О. М. досліджуючи мережу лісових природно-заповідних територій Чернігівського Полісся, зазначили їх роль у забезпеченні екологічної стійкості у межах басейну р. Снов

(Карпенко і Білоус, 2012). Колективна робота присвячена питанню оптимізації природно-заповідної мережі міст Чернігівщини шляхом створення нових паркових територій та охорони приміських та заплавної лісів (Карпенко і Потоцька, 2018). Структура та особливості функціонування ПЗФ області досліджувалися різними авторами (Мирон, 2015; Бездухов, 2021). Ряд робіт присвячені рекреаційному використанню ПЗФ Чернігівської області. Так, І. В. Мирон та В. М. Гавій здійснили групування адміністративних районів області за рівнем рекреаційного потенціалу ПЗФ (Мирон і Гавій, 2018). Можливість розвитку туризму у національних природних парках (НПП) Східного Полісся досліджував колектив авторів (Шовкун та ін., 2022).

Отже, аналіз наукової літератури вказує на те, що вивчення рекреаційної діяльності у межах ПЗФ в останні роки набуває все більшого значення. Водночас питання вивчення ПЗФ у контексті рекреаційно-туристичного природокористування в Чернігівській області висвітлені недостатньо.

Мета дослідження: визначити основні напрями розвитку рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ як складників у структурі рекреаційно-туристичного природокористування Чернігівської області.

Матеріал і методи.

Для реалізації мети дослідження використовувалися нормативно-правові законодавчі акти: Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (1992), «Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» (2022), а також матеріали Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації, матеріали з офіційних сайтів НПП, що досліджувалися. При виконанні дослідження були застосовані як

загальнонаукові, так і спеціальні методи: системно-структурний, описовий, графічний, картографічний, узагальнення та систематизації. Для побудови моделі організації рекреації на територіях та об'єктах ПЗФ з урахуванням радіусів доступності від м. Чернігова застосовувалися програми Google Earth, Corel DRAW. Радіуси доступності були обрані з урахуванням типології НПП за туристичною привабливістю, запропонованої А. А. Голубом (Голуб, 2016).

Результати.

Природно-заповідний фонд України загалом, і Чернігівщини зокрема, включають у себе об'єкти, які здатні втілювати різноманітні завдання, але головними з них є збереження різноманіття природи і створення умов для різних видів рекреаційно-туристичної діяльності.

Туристично-рекреаційне використання ПЗФ передбачає поєднання туристично-рекреаційної діяльності з потенціалом заповідних територій, яке має на меті як задоволення потреб населення, так і дотримання режиму охорони навколишнього природного середовища (Безсмертнюк, 2017).

По кількості заповідних об'єктів Чернігівська область посідає перші місця в Україні, а за рейтингом серед адміністративно-територіальних одиниць за відсотком заповідності займає 14 позицію (Інформаційно-аналітичні ..., 2020).

Найдинамічніше зростання кількості об'єктів та площ ПЗФ Чернігівської області розпочалося з кінця 90-х років ХХ століття. Так, за період з 1996 по 2002 роки кількість об'єктів ПЗФ зросла на 69, а їх площа збільшилась на 117,5 тис. га. На якісно новий рівень розвиток заповідної справи в області вийшов на початку ХХІ ст., коли було створено регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Міжрічинський» (2002), два національні природні парки (НПП) – Ічнянський (2004) та Мезенський (2006). У 2014 р. було створено РЛП

«Ялівщина», а у 2016 р. – РЛП «Ніжинський». За період з 2008 по 2023 роки кількість об'єктів зростає повільно, а площа ПЗФ збільшується переважно за рахунок розширення площ вже існуючих заповідних територій (табл. 1).

Станом на 01.01.2023 року ПЗФ області нараховує 678 об'єктів загальною площею 263,1 тис. га. Це становить 7,89 % від загальної площі області, що більше ніж середнє значення по країні (6,8 %). Із них 20,1 % (24 об'єкти) загальнодержавного, а 79,9 % місцевого значення. Природно-

заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: 2 національні природні парки (Ічнянський та Мезенський), частина НПП Залісся, 3 регіональні ландшафтні парки (Міжрічинський, Ялівщина, Ніжинський), 460 заказників, 139 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, 2 дендропарки (Тростянецький, Прилуцький), 1 зоопарк (Менський) (Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації).

Таблиця 1.

Динаміка кількості об'єктів та площ ПЗФ Чернігівської області за період з 1990 по 2023 роки

Рік	1990	1996	2002	2008	2014	2020	2023
Кількість, шт	563	578	647	654	656	669	678
Площа, тис. га	84,6	102,7	220,2	253,2	253,4	262,4	263,1
Відсоток заповідності, %	2,7	3,2	6,9	7,6	7,6	7,87	7,89

Джерело: складено авторами за даними Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації

За кількістю в структурі ПЗФ Чернігівської області переважають заказники та пам'ятки природи (рис. 1).

Рис. 1. Структура територій та об'єктів ПЗФ Чернігівської області за кількістю, шт (станом на 01.01.2023)

Джерело: побудовано авторами за даними Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації.

Найбільші площі в структурі ПЗФ області займають заказники і

регіональні ландшафтні парки, на які припадає 45 і 32 % від загальної площі

ПЗФ. Натомість площі таких категорій як пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендропарки і зоопарки незначні (рис. 2).

Правове регулювання туристичної діяльності на територіях та об'єктах ПЗФ визначається низкою нормативно-правових законодавчих актів, насамперед Законом України «Про природно-заповідний фонд України» (1992) та «Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-

заповідного фонду України» (2022). Рекреаційна діяльність – це «діяльність, що здійснюється з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людей шляхом створення умов для їх загальнооздоровчого і пізнавального відпочинку». Основними видами рекреаційної діяльності у межах заповідних територій є організація оздоровлення, відпочинку, любительського та спортивного рибальства, різних видів туризму (Положення ..., 2022).

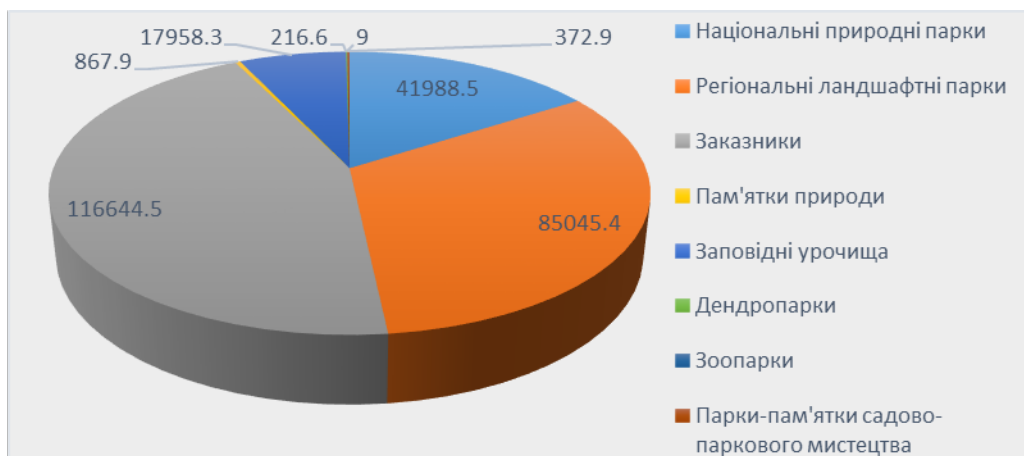

Рис. 2. Структура територій та об'єктів ПЗФ Чернігівської області за площею, тис. га (станом на 01.01.2023)

Джерело: побудовано авторами за даними Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» всі категорії ПЗФ Чернігівської області можуть бути використані у рекреаційно-туристичній діяльності. Найбільш придатні для ведення рекреаційної діяльності є національні природні парки. Це багатофункціональні природоохоронні установи: наряду з іншими функціями відповідно до чинного законодавства вони повинні виконувати і рекреаційну. Для забезпечення охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів у межах НПП виділяють такі функціональні зони: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська. Рекреаційна діяльність організовується в межах зон регульованої та стаціонарної рекреації. Перша зона призначена для

короткострокового відпочинку та оздоровлення населення, облаштування туристських маршрутів і екологічних стежок, а друга – для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів тощо (Закон ..., 1992).

Окрасою Новгород-Сіверського Полісся є Мезинський НПП, який створено з метою збереження, відтворення і раціонального використання типових і унікальних ландшафтів Полісся. Територія парку включає в себе заплаву річки Десни з лучним різноманіттям та дубові, липово-дубові, грабово-дубові ліси. На території НПП функціонують пізнавальні екологічні стежки: «Дивосвіт природи краю, де ходили мамонти», «Від парому до парому», «Забілина криниця», «Стежками Рихлівської дачі». Мандруючи цими стежками туристи

мають можливість спостерігати за унікальними рослинами (свідком епохи динозаврів – сальвінією плаваючою, гірськими папоротями – багатоніжка, букова папороть та ін.), за цікавими тваринами – найбільшим жуком України – жуком-оленом, отруйним павуком тарантулом, чорним лелекою та ін. Також діють різноманітні еколого-краєзнавчі маршрути, зокрема автомобільний туристичний маршрут «Від історії до сьогодення». Відвідувачі парку мають нагоду ознайомитися з історією та культурою краю, адже на території парку знаходиться близько 50 пам'яток архітектури, серед яких унікальна Мезинська палеолітична стоянка, вік якої майже 20 тисяч років. На території НПП функціонують Мезинський археологічний науково-дослідний музей ім. В. Є. Куриленка, візит-центр Мезинського НПП, кімната етнографії та історії краю (Рихлівське природоохоронно науково-дослідне відділення). Є заклади розміщення туристів: будиночки мандрівника «Затишок» і «Хотинський» (Мезинський НПП).

На території Прилуцького району створений Ічнянський НПП, де охороняється природа північної частини Лівобережного Лісостепу. На території поширені ареали дуба, граба та липи, а біля русел річок – трав'яні евтрофні болота. У межах НПП діє еколого-туристичний маршрут «Садове» та еколого-пізнавальна стежка «В долині Іченьки». Туристи мають можливість спостерігати за красою квітучого лучного різнотрав'я, милуватись водно-болотними ландшафтами р. Удай та Іченьки та відпочивати під кронами дерев мішаних лісів. Особливості механічного складу ґрунту (піщаний) дозволяють відвідувачам разом з екскурсоводом визначити тварин за залишеними на стежках слідами. Для відпочинку є спеціально облаштовані місця з можливістю розведення вогнищ. На території НПП функціонує еколого-освітній центр, де, зокрема, можна скористатися бібліотечними послугами.

Туристи можуть зупинитися на ночівлю в модульних спорудах.

Структурним підрозділом НПП «Ічнянський» є дендрологічний парк загальнодержавного значення «Тростянець», що є пам'яткою садово-паркового-мистецтва XIX століття. Дендрологічні парки створюють з метою збереження і збагачення різних видів рослин і вони є місцем культурного відпочинку та туризму. Вагоме місце у Тростянецькому парку займають хвойні види, за кількістю яких він займає перше місце серед інших українських парків (Енциклопедія сучасної України). Туристична інфраструктура на території дендропарку розвинена недостатньо, однак тут є пансіонат. У с. Тростянець можна зупинитися у садибі «Мисливська паланка».

Отже, НПП Чернігівської області мають кількісні та якісні параметри для розвитку різноманітних видів туризму, серед яких найбільш поширеними є рекреаційно-пізнавальний та оздоровчий.

Вагоме місце у структурі рекреаційно-туристичного природокористування області займають регіональні ландшафтні парки (РЛП). Відповідно до ст. 23 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» регіональні ландшафтні парки є «природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення» (Закон ..., 1992). У межах Чернігівської області є три РЛП: Міжрічинський, Ніжинський та Ялівщина.

На межиріччі Дніпра і Десни створено один із найбільших в Україні РЛП «Міжрічинський», площа якого становить майже 79 тис. га. Оскільки на цій території раніше були розташовані танкові полігони, то природа тут зберіглася у своєму первісному вигляді. На території РЛП вдало поєднуються лісові та болотяні ландшафти, заплави річок Дніпра та Десни, але найбільшу

цінність має Бондарівське болото, де збереглися рідкісна флора та фауна боліт цього краю. Територією РЛП пролягають 4 екологічні стежки: «Журавлина», «Поліська», «Бондарівське Болото», «Соколиний Луг», протяжність кожної до 2 км. Відвідувачам пропонуються різноманітні заходи: майстер-класи з виживання в диких умовах, річкові сплави, орнітологічні спостереження тощо. У межах Міжречинського регіонального ландшафтного парку створено Екопарк Dereville, поруч із яким розташовано готель «Dereville» (комплекс будинків, виконаних в концепції «еко»). На території екопарку Dereville облаштовано комфортний пляж, пропонуються риболовля, пішохідні й автомобільні прогулянки екостежками у супроводі працівників парку.

Осередком збереженої природи у північно-східній частині міста Чернігова став РЛП «Ялівщина». На його території функціонує екологічна стежка, яка зокрема використовується для організації навчальних практик студентів та учнів шкіл. Територія РЛП є улюбленим місцем відпочинку містян і придатна для розвитку екологічного туризму. Регіональний ландшафтний парк «Ніжинський» розташований на межі двох природних зон: мішаних лісів

та лісостепу, тому тут домінує лісова та болотна рослинність. РЛП створений з метою відродження місцевих традицій природокористування, збереження ландшафту, розвитку бджільництва, створення умов для відпочинку, екскурсій та туризму. На території РЛП діє дві екологічні стежки «Лісовий затишок» та «Спадщина предків».

Найпоширенішою категорією ПЗФ України і Чернігівської області є заказники. Це природні території (акваторії), які охороняються для збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. При цьому земельні (водні) ділянки та інші природні об'єкти не вилучаються у власників або користувачів у межах заказників обмежується або забороняється мисливство, а інші види господарської та іншої діяльності проводяться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища (Закон ..., 1992). На території Чернігівської області є дванадцять заказників загальнодержавного значення і чотириста сорок вісім – місцевого. Серед заказників загальнодержавного значення переважають гідрологічні, ботанічні та ландшафтні (табл. 2), а серед місцевих – гідрологічні та ботанічні.

Таблиця 2

Перелік заказників загальнодержавного значення Чернігівської області

№ з. п.	Назва	Категорія	Площа (га)	Район
1.	Болото Мох	Гідрологічний	98	Корюківський
2.	Брецький	Ботанічний	200	Корюківський
3.	Дорогинський	Гідрологічний	1880	Прилуцький
4.	Замглай	Ландшафтний	4428	Чернігівський
5.	Каморетський	Загальнозоологічний	515	Корюківський
6.	Кравчукове болото	Гідрологічний	172	Ніжинський
7.	Мурав'ївський	Ландшафтний	1095,7	Новгород-Сіверський
8.	Оболонський	Ботанічний	400	Новгород-Сіверський
9.	Путівський	Ботанічний	150	Новгород-Сіверський
10.	Рихлівська дача	Ландшафтний	789	Новгород-Сіверський
11.	Середовищина	Ботанічний	288	Ніжинський
12.	Сосинський	Гідрологічний	406	Чернігівський

Джерело: Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації.

У ст. 26 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» зазначено, що «господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища» (Закон...,1992). Проаналізувавши положення про різні типи заказників (Про затвердження Положення про ботанічний заказник загальнодержавного значення "Путівський" у новій редакції. Положення про ландшафтний заказник місцевого значення «Лопата») та офіційні сайти об'єктів ПЗФ можна стверджувати, що території заказників використовуються в оздоровчих та інших рекреаційних цілях, а переважаючим видом рекреаційно-туристичної діяльності є пізнавальні екскурсії маркованими стежками.

На території заповідних урочищ встановлюється суровий режим охорони, наближений до вимог, визначених для природних заповідників. Забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах. Водночас у ст. 16, яка визначає вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників, зазначено, що заборонені всі види екскурсій, крім пішохідних. Тобто пішохідні екскурсії дозволені на територіях природних заповідників і заповідних урочищ (Закон ..., 1992) у Чернігівській області є 52 заповідних урочища, площа яких становить 17,96 тис. га.

Зоологічні парки належать до тих категорій ПЗФ, на які серед інших покладена і рекреаційна функція. Це територія з диференційованим режимом охорони, тут виділяють такі функціональні зони: експозиційна, наукова, рекреаційна та господарська. Рекреаційна зона призначена для організації відпочинку та обслуговування відвідувачів парку (Закон ..., 1992). Єдиним зоопарком, який розташований у невеликому

містечку (колишньому райцентрі), є зоологічний парк загальнодержавного значення у м. Мена. Зоопарк може слугувати як окремою туристично привабливою атракцією так і додатковим атрактивним об'єктом у контексті відвідування інших категорій ПЗФ регіону.

Вагоме місце у структурі рекреаційно-туристичного природокористування належить паркам-пам'яткам садово-паркового мистецтва, на які відповідно до чинного законодавства покладено обов'язок щодо проведення екскурсій та організації масового відпочинку населення (Закон ..., 1992). Однією із цікавих туристичних атракцій у Чернігівській області є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Сокиринський», який датується ХІХ ст. Тут вдало поєднується діяння природи і людських рук. Також на території Чернігівської області є 18 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення.

Цікавим туристичним атрактивним об'єктом може бути така категорія ПЗФ як пам'ятка природи. У межах області є значне різноманіття унікальних пам'яток природи, які охороняються державою і мають цінне наукове, культурно-естетичне чи інше значення. Серед семи пам'яток природи загальнодержавного значення шість є гідрологічними та одна комплексною, а серед 132 пам'яток природи місцевого значення переважають ботанічні. Для туриста важливо пройти через такі об'єкти (по можливості) або побачити їх і отримати естетичне задоволення.

Обговорення.

З метою з'ясування можливості залучення територій та об'єктів ПЗФ у рекреаційну діяльність запропоновано модель організації рекреації з урахуванням радіусів їхньої доступності від великих і середніх міст на прикладі найбільшого міста Чернігівської області, обласного центру – м. Чернігова. Модель організації

рекреації розуміється як концептуальний опис радіусів доступності територій та об'єктів ПЗФ для рекреантів і визначення основних

видів рекреаційної діяльності. Як об'єкти дослідження були обрані такі категорії ПЗФ: НПП, РЛП, заказники загальнодержавного значення (рис. 3).

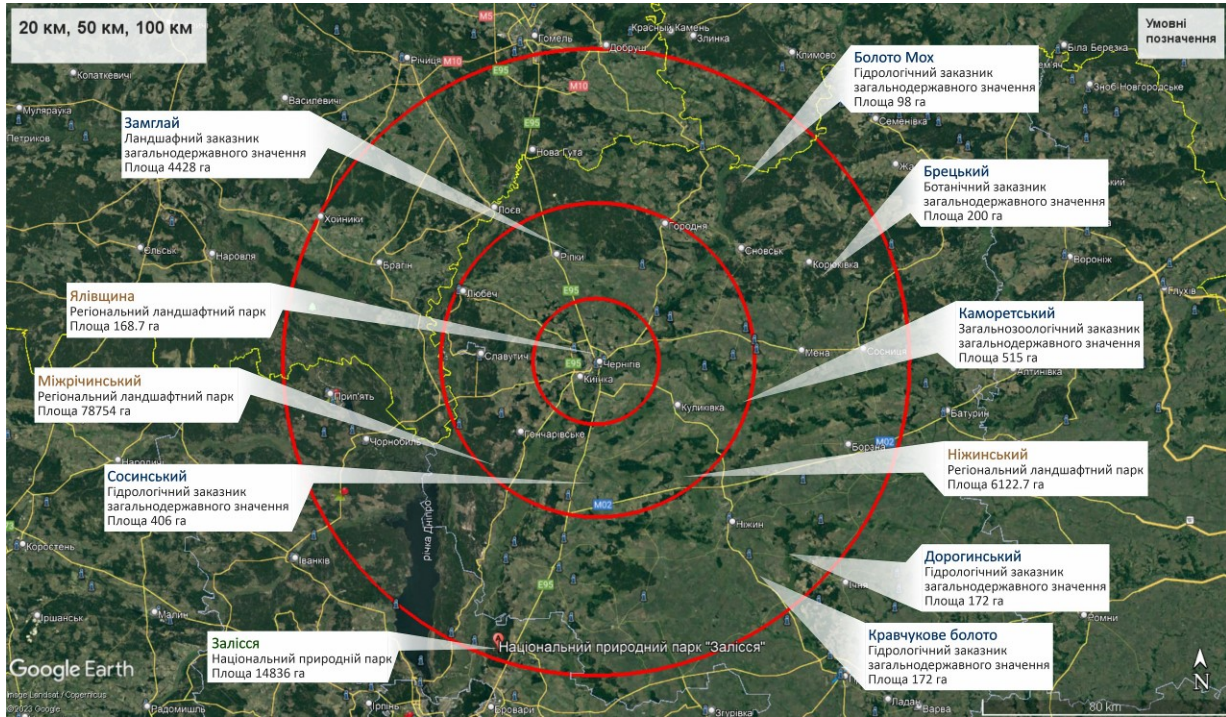

Рис. 3. Модель організації рекреації на територіях та об'єктах ПЗФ з урахуванням радіусів доступності від м. Чернігова

Території та об'єкти ПЗФ, які розташовані в радіусі до 20 км, можуть використовуватися для короточасного кількогодінного відпочинку. Це РЛП «Ялівщина», який розташований у межах м. Чернігів.

У радіусі 20-50 км знаходяться РЛП «Міжріччинський» та «Ніжинський», а також три заказники загальнодержавного значення – Сосинський, Каморетський, Замглай. Тут можливі такі види рекреаційної діяльності: організація відпочинку «вихідного дня» (weekend), екскурсії.

Як місця короточасного кількаденного відпочинку та проведення екскурсій можуть виступати території та об'єкти ПЗФ, які ввійшли у радіус 50-100 км. Це чотири заказники загальнодержавного значення – Болото Мох, Брецький, Дорогинський, Кравчукове болото, а також НПП «Залісся».

НПП «Мезенський» та «Ічнянський» розташовані у радіусі

понад 100 км від м. Чернігів. На їх території можуть здійснюватися різні види рекреаційної діяльності: відпочинок, екскурсії, туризм, любительське і спортивне рибальство.

Висновки.

ПЗФ Чернігівської області складають вісім категорій, відсутні такі категорії як біосферний заповідник, природний заповідник та ботанічний сад. Відсоток заповідності в області становить 7,9 %, що перевищує середнє значення по країні. Території та об'єкти ПЗФ Чернігівської області володіють необхідними для залучення в рекреаційну діяльність кількісними та якісними параметрами.

Основними територіями в межах ПЗФ для здійснення туристично-рекреаційної діяльності на території Чернігівської області є національні природні парки та регіональні ландшафтні парки. В їх межах переважає туристично-пізнавальний тип природокористування, який

спрямований на відновлення життєвих сил людини. Доцільним є активніше використання заказників як об'єктів рекреаційно-туристичного природокористування, що сприятиме залученню місцевого населення у туристичну галузь і покращенню економіки регіону.

Інші категорії ПЗФ Чернігівської області (пам'ятки природи, дендропарк, зоопарк, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) мають менший рекреаційний потенціал, водночас вони можуть бути як

самостійною туристично привабливою атракцією, так і додатковим атрактивним об'єктом у контексті відвідування інших категорій ПЗФ регіону.

Оптимізацію структури ПЗФ Чернігівської області з метою підвищення її ролі та значимості у структурі рекреаційно-туристичного природокористування необхідно здійснювати за рахунок створення нових територій та об'єктів ПЗФ, насамперед НПП і РАП як таких, на які покладені рекреаційні функції.

Список використаних джерел

Бездухов О. А. Особливості динаміки, сучасного стану і структури природно-заповідного фонду Чернігівської області. [Електронний ресурс]. URL: http://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/117_2021/39.pdf (дата звернення 01.04.2023).

Безсмертнюк Т. П. Туристсько-рекреаційне використання природно-заповідного фонду північно-західної України: автореф. дис... канд. географ. наук: 11.00.11. Київ, 2017. 21 с. [Електронний ресурс]. URL: http://www.scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/61e/aref_Bezsmertniuk%20T.P..pdf (дата звернення 02.04.2023).

Голуб А. А. Типологія національних природних парків. *Містобудування та територіальне планування*. 2016. Вип. 59. С. 95-101. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2016_59_16. (дата звернення 05.04.2023).

Дендрологічний парк Тростянець. [Електронний ресурс]. URL: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/229_dendrologichniy-park--trostyanec-(дата звернення 15.04.2023)

Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=28170&tp=1&pg> (дата звернення 10.04.2023).

Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]. URL: <https://esu.com.ua/article-21598> (дата звернення 14.04.2023).

Закон України «Про природно-заповідний фонд», 1992. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік». [Електронний ресурс]. URL: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf> (дата звернення 01.04.2023).

Ічнянський національний природний парк. [Електронний ресурс]. URL: http://ichn-park.in.ua/?page_id=6 (дата звернення 17.04.2023).

Карпенко Ю. О., Білоус О. М. Мережа лісових природно-заповідних територій басейну річки Снов, її роль у збереженні фіторизноманіття Чернігівського Полісся та підходи до оптимізації. [Електронний ресурс]. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/234/1/Karpenko.pdf> (дата звернення 03.04.2023)

Карпенко Ю. О., Потоцька С. О. Оптимізація природно-заповідної мережі міст лівобережного полісся (на прикладі м. Чернігова). [Електронний ресурс]. URL:

<http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4793/1/Karpenko.pdf> (дата звернення 03.04.2023).

Мезинський національний природний парк. [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrainaincognita.com/chernigivska-oblast/koropskyi-raion/mezyn/mezynskiy-natsionalnyi-pryrodnyi-park> (дата звернення 17.04.2023)

Мирон І. В. До питання ефективності функціонування природно-заповідного фонду Чернігівської області. *Фізична географія та геоморфологія*. Випуск 3 (79). К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2015. С.120-124.

Мирон І. В., Гавій В. М. Рекреаційний потенціал природно-заповідного фонду Чернігівщини. *Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України*: матер. III Всеукр. Інтернет-конф. (17 травня 2018 р., м. Черкаси). Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2018. С. 33-36.

Положення про ландшафтний заказник місцевого значення «Лопата». [Електронний ресурс]. URL: <https://mena.cg.gov.ua/docs/18717/2021/11/1851374.doc> (дата звернення: 17. 04. 2023).

Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (дата звернення: 10. 04. 2023).

Про затвердження Положення про ботанічний заказник загальнодержавного значення "Путівський" у новій редакції. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0529737-11#Text> (дата звернення: 20. 04. 2023).

Розподіл об'єктів ПЗФ, що розташовані на території Чернігівської області за їх значенням, категоріями та типами (на 01.01.2022 та 01.01.2023). [Електронний ресурс]. URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=16893&tp=1&pg> (дата звернення: 02. 04. 2023).

Шовкун Т. М., Зінченко В. М., Мирон І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в національних парках Східного Полісся. *Український журнал природничих наук. Географія*. Житомир, 2022. Випуск 2. С. 118-125. <https://doi.org/10.35433/naturaljournal.3.2023.118-125>.

References (translated & transliterated)

Bezduxov, O. A. Osobly`vosti dy`namiky`, suchasnogo stanu i struktury` pry`rodno-zapovidnogo fondu Chernigivs`koyi oblasti. [Peculiarities of dynamics, modern state and structure of nature reserve fund of Chernihiv region]. [Electronic resource] URL: http://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/117_2021/39.pdf (Access date 01.04.2023) [in Ukrainian].

Bezsmertnyuk, T. P. (2017). Turyst-s`ko-rekreatsiyne vykorystannya pryrodno-zapovidnoho fondu pivnichno-zakhidnoyi Ukrayiny [Tourist and recreational use of the nature reserve fund of northwestern Ukraine] avtoref. dys... kand. heohraf. nauk:11.00.11. Kyiv. 21 [Electronic resource] URL: http://www.scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/61e/aref_Bezsmertniuk%20T.P..pdf (Access date 02. 04. 2023) [in Ukrainian].

Dendrolohichnyy park Trostyanets'[Trostyanets dendrological park]. [Electronic resource] URL: https://museum-portal.com/ua/muzeyi/229_dendrolohichniy-park--trostyanec- (Access date 15.04.2023.) [in Ukrainian].

Golub, A. A. (2016). Typolohiya natsional'nykh pryrodnykh parkiv [Typology of national natural parks]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. Urban planning and territorial planning. 2016. Issue 59. 95-101. [Electronic resource] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2016_59_16 (Access date 05.04.2023.) [in Ukrainian].

Departament ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv Chernihivs`koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi [Department of Ecology and Natural Resources of the

Chernihiv Regional State Administration]. [Electronic resource] URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=28170&tp=1&pg> (Access date 10.04.2023.) [in Ukrainian].

Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny. [Encyclopedia of modern Ukraine]. [Electronic resource] URL: <https://esu.com.ua/article-21598> (Access date 12.04.2023.) [in Ukrainian].

Zakon Ukrayiny (1992) «Pro pryrodno-zapovidnyy fond» [Law of Ukraine "On Nature Reserve Fund"]. [Electronic resource] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (Access date 12.04.2023.) [in Ukrainian].

Informatsiyno-analitychni materialy Ministerstva zakhystu dovkillya ta pryrodnykh resursiv Ukrayiny z pytannya «Analiz ploshch pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrayiny v rozrizi administratyvno-terytorial'nykh odynyts' za 2020 rik [Informational and analytical materials of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine on the issue "Analysis of the areas of the nature reserve fund of Ukraine by administrative and territorial units for 2020"]. [Electronic resource] URL: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf> (Access date 01.04.2023.) [in Ukrainian].

Ichnyans'kyi natsional'nyy pryrodnyy park [Ichnyan National Natural Park]. [Electronic resource]. URL: http://ichn-park.in.ua/?page_id=6 (Access date 17.04.2023.) [in Ukrainian].

Karpenko, Yu. O. & Bilous, O. M. Merezha lisovykh pryrodno-zapovidnykh terytoriy baseynu richky Snov, yiyi rol' u zberezheni fitoriznomanittya Chernihivs'koho Polissya ta pidkhody do optymizatsiyi [The network of forest nature reserve territories of the Snov river basin, its role in preserving the phytodiversity of Chernihiv Polissia and approaches to optimization]. [Electronic resource] URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/234/1/Karpenko.pdf> (Access date 03.04.2023.) [in Ukrainian].

Karpenko, Yu. O. & Potots'ka, S. O. Optymizatsiya pryrodno-zapovidnoyi merezhi mist livoberezhnoho polissya (na prykladi m. Chernihova) [Optimization of the nature reserve network of the cities of the Left Bank Polissia (on the example of the city of Chernihiv)]. [Electronic resource]. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4793/1/Karpenko.pdf> (Access date 03.04.2023.) [in Ukrainian].

Mezyns'kyi natsional'nyy pryrodnyy park [Mezyna National Natural Park]. [Electronic resource]. URL: <https://ukrainaincognita.com/chernigivska-oblast/koropyskyi-raion/mezyn/mezynskyi-natsionalnyi-pryrodnyy-park> (Access date 17.04.2023.) [in Ukrainian].

Myron, I. V. (2015). Do pytannya efektyvnosti funktsionuvannya pryrodno-zapovidnoho fondu Chernihivs'koyi oblasti [Regarding the effectiveness of the functioning of the nature reserve fund of the Chernihiv region]. *Fizychna heohrafiya ta heomorfolohiya*. [Physical geography and geomorphology]. Vypusk 3 (79). K.: DP «Print-Servis». 120-124. [in Ukrainian].

Myron, I. V. & Haviy, V. M. (2018). Rekreatsinyy potentsial pryrodno-zapovidnoho fondu Chernihivshchyny [Recreational potential of the nature reserve fund of Chernihiv Oblast]. *Rekreatsinyi resursy ta posluhy hostynnosti v rehionakh Ukrayiny* mater. III Vseukr. Internet-konf. (17 travnya 2018 r., m. Cherkasy). [Recreational resources and hospitality services in the regions of Ukraine]. Cherkasy: Yu. A. Chabanenko. 33-36. [in Ukrainian].

Polozhennya pro landshaftnyy zakaznyk mistsevoho znachennya «Lopata» [REGULATIONS on the landscape reserve of local importance "Lopata"]. [Electronic resource]. URL: <https://mena.cg.gov.ua/docs/18717/2021/11/1851374.doc> (Access date 12.04.2023.) [in Ukrainian].

Polozhennya pro rekreatsiynu diyal'nist' u mezhakh terytoriy ta ob'yektiv pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrayiny (2022) [Regulations on recreational activities within the territories and objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine]. [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (Access date 10.04.2023.) [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennya Polozhennya pro botanichnyy zakaznyk zahal'noderzhavnoho znachennya "Putyvs'kyy" u noviy redaktsiyi [On the approval of the Regulations on the "Putyvskiy" botanical reserve of national importance in the new version]. [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0529737-11#Text> (Access date 20.04.2023.) [in Ukrainian].

Rozpodil ob'yektiv PZF, shcho roztashovani na terytoriyi Chernihivs'koyi oblasti za yikh znachennyam, katehoriyamy ta typamy (na 01.01.2022 ta 01.01.2023). [Distribution of PZF objects located on the territory of Chernihiv region by their value, categories and types (as of 01.01.2022 and 01.01.2023)]. [Electronic resource]. URL: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=16893&tp=1&pg> (Access date 02.04.2023.) [in Ukrainian].

Shovkun, T. M., Zinchenko, V. M., & Myron, I. V. (2022). Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku turyzmu v natsional'nykh parkakh Skhidnoho Polissya [The current state and prospects for the development of tourism in the national parks of Eastern Polissia]. *Ukrayins'kyy zhurnal pryrodnychyykh nauk. Heohrafiya. Zhytomyr.* [Ukrainian Journal of Natural Sciences]. 2. 118-125. <https://doi.org/10.35433/naturaljournal.3.2023.118-125> [in Ukrainian].

Отримано: 28 квітня 2023
Прийнято: 17 травня 2023